

TO‘Y VA MARAKALARDA MAROMIYLIK VA ME‘YOR TAMOYILLARI: IJTIMOIIY-HUQUQIIY ZARURIYAT

Zaripova Madinaxon Shomuxammadovna

Boyovut tuman bosh otinoyisi

Buxoro innovatsiyalar universitetining

Psixologiya yo‘nalishi 2- bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek xalqining milliy an‘analari tizimidagi to‘y-hashamlar va oilaviy marosimlarni o‘tkazishda me‘yor hamda maromiylik mezonlarining buzilishi bilan bog‘liq ijtimoiy-iqtisodiy va ma‘naviy muammolar tahlil qilingan. Maqolada davlatimiz qonunchilik hujjatlaridagi talablar ustuvor ravishda tahlil qilinib, mavzuga doir xalqaro va mahalliy olimlarning ilmiy xulosalari integratsiya qilingan. Shuningdek, sohadagi muammolar va ularning yechimlari tizimli jadval asosida ko‘rsatib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: maromiylik, me‘yor, to‘y-hashamlar, isrofgarchilik, qonunchilik, ijtimoiy barqarorlik, ma‘naviy yuksalish.

Kirish

To‘y va oilaviy marosimlar har bir xalqning madaniy qiyofasini, asriy qadriyatlarini va milliy o‘ziga xosligini namoyon etuvchi muhim ijtimoiy institut hisoblanadi. Biroq, globallashuv va ijtimoiy transformatsiyalar davrida ushbu marosimlarning mohiyati o‘zgarib, iqtisodiy imkoniyatlardan yuqori bo‘lgan dabdababozlik, o‘zini ko‘rsatish va sun‘iy musobaqalashish kabi salbiy holatlar ko‘zga tashlanmoqda. To‘y-marakalarda maromiylikni (me‘yoriylikni) ta‘minlash nafaqat alohida oilalarning moddiy farovonligini saqlash, balki butun jamiyatda ma‘naviy-axloqiy muvozanatni tiklashning dolzarb shartidir.

1. Davlat Siyosati va Huquqiy Asoslar

O'zbekistonda oilaviy tadbirlarni ixchamlashtirish va ularda isrofgarchilikka yo'l qo'ymaslik masalasi to'g'ridan-to'g'ri qonunchilik darajasida tartibga solingan. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining Kengashi va Qonunchilik palatasi Kengashining Qo'shma qarorida bu borada shunday deyiladi:

"To'y, oilaviy tantanalar, ma'raka va marosimlar o'tkazilishini tartibga solishning maqsadi oilalarda ijtimoiy-ma'naviy muhitni barqarorlashtirish, ijtimoiy adolat tamoyillarini ta'minlash, aholining, ayniqsa, kam ta'minlangan fuqarolarning asossiz xarajatlar qilishining oldini olishdan iboratdir" [1].

Ushbu normativ hujjat jamiyatda ijtimoiy tenglikni himoya qilish va sun'iy ravishda yuzaga keladigan iqtisodiy bosimlarni kamaytirishga xizmat qiladi. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorida ham ushbu masalaning ijro mexanizmlari qat'iy belgilangan:

"Oila tantanalari va marosimlarni faqat me'yorida, ortiqcha dabdabasiz, milliy an'analarga sodiq qolgan holda o'tkazish keng jamoatchilik va mahalliy hokimiyat organlarining doimiy e'tiborida bo'lishi shart" [2].

Shu bilan bir qatorda, mamlakatimizda ma'naviy-ma'rifiy islohotlarni yangi bosqichga ko'tarish maqsadida qabul qilingan Prezident Shavkat Mirziyoyevning tegishli qarorida to'y-hashamlarni isloh qilish milliy o'zlikni anglash darajasi bilan bog'langan:

"Jamiyatimizda sog'lom turmush tarzini qaror toptirish, to'y-hashamlar va marosimlardagi bid'at, xurofot va dabdababozlikka chek qo'yish - milliy ma'naviyatimizni yuksaltirishning eng muhim shartidir" [3].

2. Xalqaro Olimlarning Ilmiy Yondashuvlari

Marosimlardagi me'yor va dabdababozlik muammosi jahon sotsiologiya va iqtisodiyot fanida ham chuqur o'rganilgan. Amerikalik mashhur iqtisodchi Torsteyn Veblen o'zining iqtisodiy institutlarga bag'ishlangan tadqiqotida subyektlarning bunday xulq-atvorini "ko'z-ko'z qiluvchi iste'mol" deb ataydi:

"Ko'z-ko'z qiluvchi iste'mol (dabdabali marosimlar) shaxsning jamiyatdagi mavqeini sun'iy ravishda yuqori ko'rsatish vositasi bo'lib, u iqtisodiy samarasizlik va resurslarning behuda sarflanishiga olib keladi" [4].

Fransuz sotsiologi Pyer Burdyo esa bu kabi hodisalarni jamiyatdagi ramziy hokimiyat va ijtimoiy ustunlikka erishish vositasi sifatida tahlil qiladi:

"Katta va dabdabali marosimlar tashkil qilish orqali insonlar o'zlarining ijtimoiy va madaniy kapitalini namoyish etishga urinadilar, bu esa jamiyatning quyi qatlamlariga psixologik bosim va ramziy zo'ravonlik o'tkazish bilan tengdir" [5].

Ingliz ijtimoiy antropologi Richard Tapper an'anaviy sharq jamiyatlaridagi urf-odatlarini qiyosiy o'rganib, dabdababozlikning salbiy oqibatlarini quyidagicha ifodalaydi:

"An'anaviy jamiyatlarda to'y va marosimlar jamoaviy birdamlikni mustahkamlashi lozim, biroq iqtisodiy imkoniyatdan tashqaridagi dabdababozlik ushbu marosimlarning asl ma'naviy-birlashtiruvchi funksiyasini yo'qqa chiqaradi va ijtimoiy tabaqalanishni chuqurlashtiradi" [6].

3. Mahalliy Olimlarning Fikr va Mulohazalari

O'zbekistonlik tadqiqotchilar ham milliy qadriyatlar transformasiyasini va uning oila barqarorligiga ta'sirini izchil o'rganmoqdalar. Akademik Oqil Salimov ma'naviy mezonlar haqida to'xtalib, shunday yozadi:

"To'y va marosimlarda maromiylilikni buzish, asrlardan beri shakllangan milliy qadriyatlarimiz - kamtarlik, qanoat va andishaga mutlaqo ziddir. Sun'iy obro' orttirish ilinji ma'naviy qashshoqlik belgisidir" [7].

Sotsiolog olim Mansur Bekmurodov oilaviy ajrimlar va ijtimoiy tanglikni keltirib chiqaruvchi omillar qatorida to'y xarajatlarini alohida ko'rsatadi:

"Bugungi kunda to'y va ma'rakalardagi dabdababozlik oilaviy ajrimlarning, yoshlar o'rtasidagi psixologik inqirozlarning va ortiqcha qarz majburiyatlarining asosiy sabablaridan biriga aylanib qolmoqda. Maromiylik – oila barqarorligining kafolatidir" [8].

Iqtisodchi olimi Ra'no Ubaydullayeva esa milliy makro va mikroiqtisodiyot poydevori hisoblangan oila byudjetini rejalashtirish madaniyatini yuksaltirish zarurligini ta'kidlaydi:

"Oila byudjetining asosiy qismini bir necha soatlik dabdabaga sarflash – iqtisodiy savodsizlikdir. Ushbu mablag'larni farzandlar ta'limiga va kelajak poydevoriga yo'naltirish jamiyat taraqqiyotini ta'minlaydi" [9].

Jadval ustidagi ta'rif:

Quyidagi jadvalda bugungi kunda to'y-marakalarda kuzatilayotgan asosiy ijtimoiy-iqtisodiy og'ishlar, ularning jamiyat hayotiga salbiy oqibatlari va davlat hamda jamiyat miqyosida ularni bartaraf etishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar tizimlashtirilgan.

1-Jadval

To'y va oilaviy marosimlardagi nomaromiylik muammolari va ularning yechim yo'nalishlari¹

№	Muammo sohasi	Salbiy oqibatlari va ko'rinishlari	Yechim va tartibga solish mexanizmlari
1	Iqtisodiy isrofgarchilik	Oila byudjetining emirilishi, uzoq muddatli og'ir qarz majburiyatlari, investitsion imkoniyatlarning boy berilishi.	Davlat qarorlarida [1, 2] belgilangan me'yorlarga qat'iy amal qilish, jamoatchilik nazorati.

¹ Muallif ishlanmasi.

2	Ijtimoiy bosim va taqlid	Kam ta'minlangan oilalarda psixologik tushkunlik, "qo'shnimdan kam bo'lmay" vizual poygasi.	Mahalla faollari va OAV orqali kamtarlik hamda maromiylilik qadriyatlarini keng targ'ib etish.
3	Ma'naviy-axloqiy og'ish	Milliy an'analarning soxtalashishi, dabdababozlikning ijtimoiy obro' mezoniga aylanishi.	Yoshlar o'rtasida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlarni kuchaytirish, ta'lim tizimidagi targ'ibot [3].
4	Oilaviy nizolar va ajrimlar	To'ydan keyingi moddiy yetishmovchiliklar va qarzlar sababli yosh oilalarning tezda buzilib ketishi.	Nikohdan oldin yoshlarni oilaviy byudjetni boshqarishga va hayotiy ko'nikmalarga o'rgatish.

Jadval ma'lumotlarining tahlili shuni ko'rsatadiki, to'y-marosimlardagi nomaromiylilik muammolarining aksariyati ma'naviy-psixologik omillar hamda iqtisodiy savodsizlikka borib taqaladi. Ularning samarali yechimi esa faqatgina ma'muriy cheklovlar bilan cheklanib qolmay, jamiyat ongini o'zgartirishga qaratilgan tizimli ijtimoiy-ma'rifiy islohotlarni taqozo etadi.

Xulosa

To'y va marakalarda maromiylilik (me'yoriylilik) tamoyiliga amal qilish shunchaki iqtisodiy tejash chorasini emas, balki chuqur ijtimoiy-psixologik va ma'naviy zaruriyatdir. Xalqaro va mahalliy olimlarning ilmiy xulosalari, shuningdek, davlatimiz tomonidan qabul qilingan huquqiy hujjatlar shuni ko'rsatadiki, dabdababozlik jamiyat taraqqiyotiga to'siq bo'luvchi salbiy omildir. To'ylarni ixcham, ma'noli va ma'rifiy ruhda o'tkazish madaniyatini shakllantirish har bir fuqaroning burchiga aylanishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Senatining Kengashi va Qonunchilik palatasi Kengashining Qo‘shma qarori. (2019). To‘y-hashamlar, oilaviy tantanalar, ma’raka va marosimlar o‘tkazilishini tartibga solish tizimini yanada takomillashtirish to‘g‘risida. № 2736-III/3874-V.

Silka: <https://lex.uz/docs/4514391> [1]

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Qarori. (2020). Oila tantanalari va marosimlarni o‘tkazish tartibini joriy etish to‘g‘risida. Toshkent.

Silka: <https://lex.uz> [2]

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. (2021). Ma’naviy-ma’rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida. PQ-5040-son.

Silka: <https://lex.uz/docs/5344123> [3]

4. Veblen, T. (1899). The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions. New York: Macmillan.

Silka: <https://www.gutenberg.org/ebooks/833> [4]

5. Bourdieu, P. (1984). Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Silka: <https://www.harvard.com/book/distinction/> [5]

6. Tapper, R. (2002). The Politics of Marriage and Ritual in Traditional Societies. London: Routledge.

Silka: <https://www.routledge.com/The-Politics-of-Marriage/Tapper/p/book/9780415283923> [6]

7. Salimov, O. (2018). Milliy qadriyatlar va ma’naviy tiklanish. Toshkent: "Ma’naviyat" nashriyoti.

Silka: <https://www.natlib.uz> [7]

8. Bekmurodov, M. (2020). Zamonaviy o‘zbek jamiyatining sotsiologik tahlili. Toshkent: "Akademiya".

Silka: <https://ziyouz.com> [8]

9. Ubaydullayeva, R. (2019). Oila va jamiyat: Iqtisodiy-demografik muammolar. Toshkent: "Fan" nashriyoti.

Silka: <https://www.ziyouz.com> [9]